

Machiavelliho typologie městských států

Jaroslav Kudrna

Machiavelliho dílo podává názorný doklad pro tvrzení, že obecná typologie, již podává historie, nerodí se obyčejně z důvodů ryze teoretických, nýbrž že se právě v ní hledá odpověď na současné otázky politické. Machiavelli samozřejmě není v tomto směru ani první ani poslední.¹ S obdobným jevem se můžeme setkat stejně ve starověku u Aristotela jako v novověku u Burckhardta, u M. Webera i u mnohých současných historiků, kteří se pokoušejí formulovat zásady tzv. teoretické historiografie. Konkrétně se Machiavelli snaží nalézt ony prvky v ústavách současných městských států a případně i ve společenském zřízení měst, jež by zdůvodňovaly a podporovaly vládu popolo ve Florencii; k tomu ještě pak přistupuje historické zdůvodnění, k němuž se Machiavelli pracoval především na příkladech z antiky. Dodejme, že předpokladem Machiavelliho typologie bylo jednak vědomí stálých veličin v samém historickém procesu, jednak přesvědčení, že se historie v jistém směru opakuje, a že proto může podat i základní poučení politikům.

Machiavelliho typologie městských států není samoučelná. Podobně jako Aristoteles nebo Polybios hledá Machiavelli pro klasifikaci ústav kritérium, jemuž by mohl podřídít mnohoznačný materiál čerpaný ze současného politického a sociálního života. Pravda, není dobře možné vésti paralelu mezi Machiavellim, Aristotelem a Polybiem až do konce; předně volba kritérií je poněkud odlišná, nezapomeňme, že nelze ztotožnit antickou polis s renesančním městským státem. Sám Machiavelli se jasně odvolává na Aristotelovo třídění ústav,

¹ Otázka typologie městských útvarů v Machiavelliho díle nebyla prozatím systematicky řešena. Je ovšem pravda, že dosavadní literatura se mnohých problémů bezprostředně dotkla. I představa, že Machiavelli byl ideologem popolo, není nová, datuje se vlastně již od minulého století. V období mezi dvěma válkami byla však značně zatemněna. Literaturu o Machiavellim v období meziválečném shrnuje A. Felice, *La critica straniera su Machiavelli nell'ultimo quindicennio*, *Nuova rivista storica*, 1940; informace o poválečné literatuře podávají: W. Preiser, *Das Machiavellbild der Gegenwart*, *Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft*, Tübingen, 1952 a E. W. Cochrane, *Machiavelli 1940—1960*, *The Journal of Modern History*, 1961, a F. Gilbert, *Machiavelli and Guicciardini, Politics and History in Sixteenth-Century Florence*, 1965, str. 316—330. Nejnovější poznatky o Machiavellim shrnuje vedle Gilberta G. Sasso, *Niccolò Machiavelli, Geschichte seines politischen Denkens*, Stuttgart 1965.

aniž ovšem Aristotela jmenuje,² ale vlastní schéma, jehož používá při třídění ústav, prakticky sice připomíná schéma Aristotelovy Politiky, je však naplněno jiným obsahem. Nepochybně se v něm odrážejí především zkušenosti současné Itálie. K tomu pak přistupuje i skutečnost, že Machiavelli neustále koriguje Aristotelovo základní schéma Polybiem. Nutno vzít pak v úvahu ještě jeden fakt. Machiavelli se fakticky nikdy netáže, který stát je nutno považovat za nejlepší. Má poněkud jiné kritérium než Aristoteles. Zkoumá stát z hlediska funkčnosti, klade si tedy otázku, která forma státu nejlépe vyhovuje k uspořádání italských poměrů. Je sice pravda, že toto hledisko Machiavelli plně dodržuje především v *Il Principe*. V *Discorsi* se poněkud přibližuje Aristotelovi, ale nelze pominout základní diferenci. Aristoteles totiž nikde výslovně neformuloval myšlenku, již po vzoru Polybia zastává Machiavelli, že nejlepším státem je onen stát, v němž jsou sloučeny prvky různých ústav. Mimoto Aristoteles kladl v *Politice* mnohem větší důraz na spojitost určitého druhu ústavy se společenskou skupinou, jejíž moc zajišťuje, než Machiavelli, který si sice všude tyto spojitosti uvědomuje, zároveň je však nepovažuje za jediné rozhodující a rozhodně jimi neměří dokonalost ústav. Jak řečeno, nepochybně zde působí vliv Polybia, který především na základě zkušeností z římských dějin dospěl k názoru, že nejlepší je onen stát, v němž jsou symetricky sloučeny nejlepší prvky jednotlivých ústav.³

S Aristotelem sdílí ovšem Machiavelli představu, že proces lidského soužití a zespolečnění vůbec nutno sledovat především z hlediska totality městského státu. Ale ovšem i zde nelze při bližším rozboru nepostřehnout některé podstatné rozdíly. Především u Machiavelliho se neseťkáváme s Aristotelovou gradací jednotlivých společenských útvarů (rodina, pospolitost, stát). Machiavelli nepochybně chápe vztah mezi jednotlivcem a zákonem bezprostředněji, za základní spojující článek mezi jedincem a státem považuje zákon. Machiavelliho představa, že původní lidé žili rozptýleni v mnohých malých skupinkách, byli vydáni nepřízni nepřátelských útoků a museli se proto sjednotit pod silným jedincem, není myšlenkou, jež by byla v antice neznámá, i zde jde nepochybně o vliv Polybia. Ovšem připomeňme, že u Machiavelliho nese tato představa pečeť dobové podmíněnosti; že Machiavelli sáhl k Polybiovi a nikoli k Aristotelovi, bylo vyvoláno především skutečností, že si byl příliš vědom procesu rozkladu, degenerace, uvolnění veřejné mravnosti v současné době, destrukce oněch prvků, které považoval Aristoteles za typické pro stát. Konečně zobecněním této degenerace je koneckonců poznamenána i celá Machiavelliho antropologie. Oproti scholastice a svému velkému současníkovi Guicciardinimu vychází Machiavelli z předpokladu, že člověk je v podstatě zlý, přičemž chápe tuto kvalitu

² Machiavelli, *Discorsi* v *Il Principe e Discorsi sopra la prima decà di Tito Livio*, con introduzione di Giuliano Procacci e a cura di Sergio Berteli, Feltrinelli Editore, Milano 1960, str. 130.

³ Srovnej Polybios *Istoriai*, ed. Teubner, Lipsko, 1868, kn. VI, kap. 10, 11.

ve spojitosti s izolovaností jednotlivce. Jedině společenský zákon spjatý s nutným stupněm přinucení, může člověka vychovat a zlepšit.⁴

Machiavelli má vůbec vysoké mínění o zákonech. Soudí, že mohou paralyzovat i mnohé nepříznivé podmínky přírodní. Názorně aplikuje tuto myšlenku v *Discorsi* na místě, kde se zabývá problémem, na jakém místě je možno vybudovat nejlepší stát. Jde v podstatě o myšlenku, již nadhodil již Aristoteles. Zatímco Aristoteles se skoro výslovně zabýval úlohou přírodních podmínek při vzniku města, Machiavelli přesunul problematiku do jiné oblasti. Vidí právě v zákonech prostředek, který může pomoci překlenout pouhý přírodní determinismus. Jakkoliv se zprvu kloní k názoru, že města by měla býti stavěna na místech neúrodných — lidé by tak byli přinuceni k práci — dovozuje na příkladu Egypta, že se dobré zřízení mohlo vyvinout i v oněch krajinách, kde příliš příznivé přírodní podmínky spíše ochromovaly než podmiňovaly tvůrčí činnost lidu.⁵

Že v těchto názorech šlo o dobový jev, že Machiavelli nebyl plně originální, může nám ukázat srovnání se Savonarolou. Savonarola zdaleka neměl ovšem takové vzdělání v antické filosofii a historiografii jako Machiavelli, nepřekročil vlastní rámec tomismu, pouze pokud šlo o aplikaci tomistické nauky na florentskou ústavu, odchýlil se od jeho klasického modelu. Ovšem na druhé straně právě reflexe současného stavu florentské společnosti vedla Savonarolu k názorům, jež v mnohém připomínají Machiavelliho, i když byly vysloveny z hlediska úkolů bezprostřední politické praxe a prvek eticko-politický v nich zákonitě převážil nad prvkem historickým. Savonarola vycházel z předpokladu, že člověk žijící bez zákona a tedy nutně i bez pocitu strachu, je v podstatě zlý, nenasatný nespoutaný ve svých potřebách. Je nadán v tomto přirozeném stavu schopností vzájemně se zabíjet, je krutější než zvíře; u zvířat bychom stěží našli takovou vynalézavost v zabíjení jako u lidí. Zespolečenštění musí podrobit a ukáznit tyto přirozené negativní pudy, jejichž derivaci je koneckonců možno spatřovat v ctižádosti, závisti a pýše. A to je možné jedině pomocí zákonů.

Je ovšem pravda, že celá tato koncepce zespolečenštění je vtěsnána u Savonaroly do tomisticko-aristotelských schémat. Savonarola považuje například za úkol vlády rozmnožovat obecné blaho, vésti k ctnosti, k dobrému žití a k božské vládě. Ale přesto pojetí zespolečenštění je spíše podmíněno dobovou skutečností než tomismem.⁶

Ze srovnání Savonarolových a Machiavelliho názorů vyplývá, že mezi oběma jde spíše o shody obecné roviny nikoliv konkrétnosti. Savonarola se touto svou koncepcí snažil změnit stávající instituce, důraz na úlohu zákonů ve společnosti měl u něho vysloveně bojový protimedicejský aspekt. Machiavelli psal naopak

⁴ Machiavelli, *Discorsi*, dílo citované, str. 128.

⁵ Machiavelli, *Discorsi*, dílo cit., str. 128.

⁶ Srovnej G. Savonarola, *Trattato circa il reggimento di Firenze*, Florencie 1847, str. 5—8.

své *Discorsi* v době, kdy měl již odstup k událostem florentské republiky (1494 až 1512); obecné představy ztrácejí u něho výlučně eticko-politický charakter a konkretizují se historickým aspektem.

Mimoto oslabuje se poněkud i úloha obecných pravidel, připouští se i výjimky. Tak nutno chápat i Machiavelliho úvahy o vzniku Benátek. Při svém odporu k benátské ústavě — jak ještě ukážeme, považuje ji za nejhorší variantu z republikánských ústav — neopomene Machiavelli zdůraznit úlohu, již hrála náhoda při vzniku tohoto města, odvolávaje se přirozeně na některá historická fakta. Z dějin známe, že Benátky skutečně vznikly z důvodů vnějšího nebezpečí a jejich zákony nelze považovat za tvůrčí akt jednotlivce; byly spíše výsledkem automatismu historického procesu. Právě tuto stránku klade Machiavelli do popředí.

Jak vidno z příkladu Benátek, neslouží Machiavelliho úvahy o vzniku měst jen k objasnění samotného historického procesu v minulosti; historie se vždy nějak vztahuje k současným politickým cílům a realitám. Mimoto je zde dán základ k objasnění samotného charakteru měst.

U Machiavelliho se pak setkáváme s významnými úvahami o významu svobodných a nesvobodných měst; města, jež vznikla jako kolonie, jež nebyla výtvorem tvůrčího aktu jednotlivce, musela se vždy jevit jako města druhořadá. Ostří tohoto názoru, vysloveného v *Discorsi*, je nepochybně zaměřeno proti Florencii. Zajímavé je, že u Machiavelliho je vcelku irelevantní otázka, jež tolik trápila humanisty, zda Florencie byla založena v období republikánského Říma nebo veterány Caesarovými.⁷ Rozhodující není pro něho toto kritérium jako spíše skutečnost, že Florencie byla, ať v tom nebo onom případě, založena jako město nesvobodné, že šlo při jejím založení o římskou kolonii a že proto nemohla dosáhnout takových úspěchů jako svobodná města.

Vcelku se ukazuje, že město, městský stát slouží vždy Machiavellimu jako zprostředkující kategorie, v němž se prolíná obecnost (tj. zákony) s historickou partikulárností. Město pak Machiavelli nechápe jen ve funkci ekonomické, jak činila převážně scholastika, ale v pravém slova smyslu v jednotě politické. Na druhé straně možno říci, že vlastnosti, jež původně možno přičísti městu, přenáší Machiavelli na stát, takže prakticky stát a město jsou u Machiavelliho identické.

Takovéto pojetí základů města a státu umožňuje Machiavellimu formulovat i řadu hodnotících kritérií při ocenění jejich druhů. To, co se přičí lidskému soužití, co znemožňuje trvalost zákonů, považuje Machiavelli za zhoubné (např. bohatství jednotlivců, jež by narušovalo obecný řád).

Ovšem ani v tomto názoru není Machiavelli originální. Stačí připomenout Aristotelovo ocenění oligarchických vlád anebo Polybiovy pronikavé názory na Kartago,⁸ které se koneckonců u Machiavelliho reprodukuje. Machiavelliho ori-

⁷ Machiavelli, *Discorsi*, dílo cit., str. 126.

⁸ Machiavelli o Kartagu, *Discorsi*, dílo cit., str. 309—310.

ginalita je ovšem ve vidění paralel antiky a přítomnosti. To mu umožňuje vidět ostřeji kontury státních útvarů současnosti. Příznačné pak pro Machiavelliho je, že za město nepovažuje onen útvar, v němž převládla feudální signorie. Nikde například nemluví o Miláně jako o městě.

Machiavelli vcelku rozeznává tři kategorie měst: a) města německá, jež poznal v Porýní, b) města toskánská, c) Benátky.

Uvážíme-li, že Machiavelliho obecná typologie, jak je propracována v *Discorsi*, neoperuje s pojmy jen jako s technickými prostředky, jež by byly z hlediska hodnotícího neutrální, pak pořadí, v nichž jsme jednotlivé druhy měst uvedli, obráží i stupeň jejich hodnocení. Machiavelli se nepochybně v *Discorsi* nevzdal ideje hodnotit městský stát z hlediska jeho dokonalosti, i když ovšem kritérium dokonalosti je odlišné od Aristotela. Za nejlepší druh městského státu považuje onen, v němž byla zachována vnitřní jednota, v němž nedošlo k zásadnímu rozporu mezi bohatými a chudými, v němž hegemonii podržely střední vrstvy. Vědomi si těchto aspektů Machiavelliho typologie, všimněme si jeho pojetí jednotlivých druhů měst podrobněji.

a) Ve všech Machiavelliho spisech, počítaje v to i *Il Principe*, se setkáváme s neobyčejně pozitivním oceněním německých měst. To vedlo některé autory k názoru, že se Machiavelli ve svém poměru k Německu dal inspirovat Tacitovou Germanií. Skutečně Machiavelli na jedné straně zdůrazňoval prostotu a nezkaženost, s níž se setkal v Německu, a na druhé straně odsuzoval rozmařilost, spjatou s nutnou degenerací v Itálii. Ovšem obecné schéma zdaleka nevystačí. Přihlédneme-li blíže k Machiavelliho charakteristice německých měst, ukáže se, že v nich vidí ztělesněnu především vládu středního měšťanstva. Obecně zdůrazňuje Machiavelli bohatství těchto měst, nadbytek lidí, obranyschopnost a hlavně ztělesnění ctnosti (*virtù*).⁹ Vidí přednosti německých měst v nedostatku obchodního kapitálu. Německá města byla podle něho sice zámožná, ale nešlo v nich ani tak o bohatství individuální, jako o bohatství veřejné. Tento názor je pro Machiavelliho velmi příznačný. Jak jsme již zdůraznili, Machiavelli se vždy kloní k závěru, že existuje přímá souvislost mezi převahou obchodního kapitálu soustředěného v soukromých rukách a mezi nedostatkem vlastní brannosti občanů. Mimoto Machiavelli vždy vidí paralelu mezi obchodním kapitálem a existencí žoldnéřských vojsk, která jsou podle něho zdrojem zkázy mravnosti. Proto tolik zdůrazňuje a považuje za klad německých měst, že při svých vojenských operacích mohla použít vždy svých vlastních občanů a že jim „slasti“, jež přinášejí žoldnéřská vojska, byly cizí.

Jestliže bychom vyšli z rámce úvah, jež se rozmohly v marxismu v padesátých letech, mohli bychom říci, že Machiavelli měl velmi malé pochopení pro

⁹ Kladný poměr k německým městům se obráží již v Machiavelliho zprávě o pobytu v Německu v *Ritratto delle cose della Magna*, v *Arte della guerra e scritti politici minori*, Milán 1961, str. 209. Dále srovnej Machiavelli, *Discorsi*, dílo cit., str. 255 a *Il Principe*, dílo cit., str. 49.

feudální služební funkce města a že dokonce i obchodní kapitál hodnotil negativně především proto, že města, v nichž převládl, vykazovala řadu styčných bodů s feudalismem, že např. řada představitelů obchodního kapitálu v italských městech vždy byla ochotna přijmout feudální hodnosti. Vcelku Machiavelli považuje za klad německých měst, že v nich neexistuje feudální živel a že německá města vpravdě nestrpí, aby se někdo v jejich okruhu stal šlechticem.¹⁰

Machiavelliho odpor k obchodnímu kapitálu proniká i do hodnocení jiných jevů. Machiavelli např. považuje na německých městech za klad, že nejsou plně zapojena do mezinárodního obchodu, že se spokojí prakticky s tím, co se vyrobí v jejich okruhu, že nevydávají peníze zbytečně.¹¹ Právě skutečnost, že obyvatelé měst nepřicházejí tolik do styku s cizinci, může vysvětlit, proč v německých městech nebyly narušeny mravy obyvatel.

Podle Machiavelliho se ostré protifeudální zaměření měst obráží i v jejich justici. S velikým zadostiučiněním uvádí příklad, že dopadnou-li obyvatelé měst někoho ze šlechticů, učiní s ním velmi rychlý a radikální konec.¹²

Machiavelli klade tedy vcelku rovnítko mezi existencí svobodného města, jehož svoboda je zaručena zákony, a města německého, soudě, že německá města poskytují klasický doklad toho, jak je možno dobrými zákony udržet vnitřní společenskou harmonii.¹³

Za jeden z konkrétních projevů dobré zákonodárské činnosti německých měst považuje Machiavelli i jejich účelnou daňovou politiku, která prosazuje princip rovnosti. Machiavelli se tedy i v tomto případě staví sympaticky k zásadě progresivního zdanění podle majetku.

Právě z těchto vlastností německého města odvozuje Machiavelli eticko-politický prvek, mluví o mravní nezkaženosti německých měst, o tom, že nebyla vnitřně narušena obchodním kapitálem, že se v nich neprojevil nepříznivě nadměrný růst obyvatelstva. Je si dobře vědom i skutečnosti, že forma velkého městského státu může být naopak velmi nebezpečná i samým městským institucím, že v takovýchto velkých aglomeracích hrozí nutně nebezpečí tyranidy, a to zvláště tehdy, když se městský stát rozšíří neúměrně o přilehlé venkovské území, tj. „contado“. Tím si lze vysvětlit, proč Machiavelli považuje za klad německých měst, že nejsou nucena rozšiřovat svá území z důvodů vojenských, ježto jejich existence je zaručena mocí královskou. Jinými slovy Machiavelli vidí přednost německých měst v tom, že se v nich státní funkce uplatňují pouze po stránce vnitřní a nikoliv z hlediska územní expanze.¹⁴ Machiavelli má tedy před očima především město, jež svými institucemi je s to zajistit prostou zbožní

¹⁰ Machiavelli, *Discorsi*, dílo cit., str. 256.

¹¹ Machiavelli, *Ritratto delle cose della Magna*, dílo cit., str. 210, totéž Machiavelli v *Discorsi*, dílo cit., str. 256.

¹² Machiavelli, *dílo cit.*, str. 256.

¹³ Machiavelli, *Ritratto delle cose della Magna*, dílo cit., str. 213.

¹⁴ *Tamtéž*, str. 213.

výrobu. Přitom klade nejen veliký důraz na protifeudální charakter zbožní výroby, nýbrž vidí jasně i protifeudální charakter města. Odmítá proto vše, co v městech připomíná feudalismus a co město s feudalismem spojuje. Posuzuje proto negativně v italských městech i úlohu obchodního patriciátu a obchodního kapitálu. Zřejmě si je vědom toho, že právě tyto prvky by velmi snadno mohly podepřít refeudalizaci.

Že Machiavelli viděl úlohu města především v jeho protifeudální funkci, o tom svědčí i další fakt. Machiavelli klade rovnítko mezi společenské zřízení Švýcarů a německé město. Na to upozornili již někteří historici, např. švýcarský historik E. Walther.¹⁵ Walther uvádí důvody, jež vedly Machiavelliho k pozitivnímu hodnocení Švýcarů. a) Odpor Švýcarů k feudalismu, b) mravní nezkaženost, c) snahu udržet vnitřní svobodu. Dále Walther podotýká, že Machiavelli považoval za pozitivum švýcarského vývoje to, že si Švýcaři dovedli udržet jednotný a nedělitelný stát. Machiavelli se samozřejmě k tomuto státu musel postavit kladně, ježto sám byl stoupencem jednotné formy státní moci.

Paralely, jež Machiavelli viděl mezi německými městy a společenským zřízením Švýcarů, poněkud překvapují, uvážíme-li, že Machiavelli sám historicky zaznamenal vnitřní rozpory mezi těmito oběma útvary. Tak ve zprávě z r. 1508 mluví o nepřátelství německých měst a Švýcarů a snaží se je zdůvodnit faktem, že Švýcaři nejsou jen nepřátelé šlechticů, nýbrž i knížat.¹⁶ Nepřátelství měst a Švýcarů pak zdůvodňuje i některými vnějšími motivy, např. politikou šlechty.

Ovšem na druhé straně si je Machiavelli vědom toho, že v negativním poměru Švýcarů k německým městům šlo spíše o náhodnou konstelaci a proto tolik zdůrazňuje společné rysy, jež Švýcary a německá města spojují. Na prvním místě tedy princip rovnosti a vyhraněně protifeudální postoj. Na švýcarské komunitě kladně hodnotí, že nezná ani feudály ani knížata, že vnitřní diferenciaci v celé její oblasti připomíná diferenciaci ve městě. A ne náhodně Machiavelli vidí důvody vnitřní diferenciaci v rozrůznění funkcí a úřadů.

Princip rovnosti, který se podle Machiavelliho uplatnil ve velkém rozsahu ve Švýcarsku, tvořil pak i základ švýcarského válečnictví. U Švýcarů se nesetkáváme s kondotiéry a žoldnéry. Švýcaři se naopak všude opírají o milici a vnitřní poměry v jejich vojenské organizaci jsou neobyčejně jednoduché. Není náhodné, že Machiavelli spatřuje v těchto prostých rysech švýcarské vojenské organizace obdobu s vojenskou organizací v antice.¹⁷

b) Jako druhý typ města, na němž Machiavelli objasnil svou koncepci, možno uvést města toskánská, a to především Florencii. Nutno ovšem přitom dodat, že pokud jde o dějiny Florencie, nehodnotí je Machiavelli stejně pozitivně v celém

¹⁵ E. Walther, *Machiavelli und die virtù der Schweizer*, Schweizerische Beiträge zur allgemeinen Geschichte, sv. 2, 1944, str. 133 n. Dále srovnej L. von Muralt, *Machiavellis Staatsgedanke*, Basilej, 1945, kde cenná konfrontace s reálnými poměry.

¹⁶ Machiavelli, *Ritratto delle cose della Magna*, dílo cit., str. 211.

¹⁷ Machiavelli, *Arte della guerra*, dílo cit., str. 362.

období, nýbrž především jen tehdy, kdy se ve Florencii plně dostala k moci vláda popolo. Tato skutečnost se názorně projevuje i v Machiavelliho základním díle o florentských dějinách (*Istorie Fiorentine*). V hrubých rysech se dá říci, že Machiavelli přistupuje k florentským dějinám asi z těchto hledisek: a) jak se ve florentských dějinách prosazovala vláda řemeslnicko-obchodnické složky, kterou příznačně nazývá popolo, b) jak právě vláda lidu umožnila dodržení zákonů, c) jak pomohla prosadit princip rovnosti.

Je ovšem nutno podotknout, že všechna tato hlediska u Machiavelliho mezi sebou velmi těsně souvisí. Machiavelli je plně přesvědčen, že pouze vláda popolo je s to zaručit zákony, a dodržování zákonů není možné bez prosazení principu rovnosti. Je tedy zřejmé, že se toto hledisko pohybuje v rovině měšťanské ideologie a že má jasně protifeudální zaměření. Jak již řečeno, umožňuje Machiavellimu hodnotit kladně právě ony epochy florentských dějin, v nichž se uskutečnila vláda popolo a naopak vidět v černých barvách ona období, kdy nabyl převahu obchodní kapitál a kdy se k moci dostal „tučný lid“ (*popolo grasso*).¹⁸

Jako konkrétní příklad pro Machiavelliho kladné hodnocení vlády popolo možno uvést jeho rozbor „ordinamenta iustitiae“.¹⁹

Z historie je známo, že ordinamenta z r. 1293 postihla nejen feudály, nýbrž i představitele obchodního kapitálu. A právě tyto události postihuje Machiavelli neobyčejně přesně. Zbavil se například plně iluze, že hlavní boj ve Florencii 13. století byl bojem mezi ghibelliny a guelfy, a naopak tvrdí, že hlavní těžiště vnitřních bojů ve Florencii v 13. století bylo mezi mocnými a lidem.²⁰

Machiavelli se prakticky ztotožňuje s politickým postojem lidu (*popolo*) a přichází s takovouto argumentací: lid se bránil kvůli feudálům a chtěl prosadit pevné zákony.²¹ Jestliže volil nové zákony místo zákonů starých, bylo tomu především tak proto, že staré zákony nebyly dostatečně závazné pro všechny občany; šlechtě se totiž neustále nabízela možnost nějakým způsobem je obejít. Šlechta pak měla skutečně řadu možností, aby se mohla zákonům vyhnout.²² Machiavelli vidí v důsledném uplatnění zákonů projev svobody a hodnotí kladně pozitivní vlastnosti komunální justice, tedy například i tvrdá opatření proti grandům.

Ovšem na druhé straně Machiavelli — podobně jako Marsilius z Padovy — má před očima zájmy měšťanstva jako celku. Tím si lze vysvětlit, proč ještě pozitivněji oceňuje *ordinamenta iustitiae* z roku 1295, jež násilně neoddělovala jednu složku měšťanstva od druhé, nýbrž naopak prakticky umožnila sjednocení měšťanstva jako třídy.²³ Ovšem rozhodující i v tomto případě je to, že se

¹⁸ Srovnej Machiavelli, *Istorie fiorentine*, Firenze 1927, I, str. 188 a n.

¹⁹ *Tamtéž*, str. 82.

²⁰ *Tamtéž*, str. 81.

²¹ *Tamtéž*, str. 81.

²² *Tamtéž*, str. 81—82.

²³ *Tamtéž*, str. 83—84.

Machiavelli nevzdává myšlenky hegemonie popolo v systému vládní moci. Ve florentských dějinách se vůbec Machiavelli negativně staví proti takové jednotě měšťanstva, jež by se uskutečnila pod hegemonií popolo grasso. Nejvýrazněji snad vysvětluje toto negativní hodnocení při charakteristice hegemonie finanční oligarchie ve Florencii, jež byla nastolena po roce 1382.²⁴

Tak má prvek hegemonie popolo u Machiavelliho vyhraněně třídní charakter. Nelze jím rozumět například jen vnitřní dorozumění, obsahuje naopak řadu myšlenek založených na principu rovnosti a má řadu rysů, které bychom mohli označit jako přirozeněprávní (například se zdůrazňuje rovnost lidí pokud jde o jejich původ).

Machiavelli má i jakousi představu o tom, jak původní rovnost, jež byla rovností absolutní,²⁵ nepřipouštějící rozdíly mezi jednotlivými rody, byla likvidována. Machiavelli ukazuje, jakou úlohu přitom sehrál podvod, lež a násilí. Prvky této ideologie nejsou ovšem u Machiavelliho zcela nové. Našli bychom mnohé obdoby v literatuře 13. století ve Francii.

Na druhé straně však není Machiavelli stoupencem úplné rovnosti pro současnost. To se například projevuje názorně v jeho hodnocení největšího revolučního hnutí ve Florencii, povstání Ciompi. Zde používá řady relativisticky zaměřených důvodů, obdobných těm, jež na jiném místě zaměřil proti vládě grandů, tentokrát právě proti vládě širokých lidových mas. Je příznačné, že proti skutečné vládě lidu argumentuje typicky psychologicko-relativistickými úvahami.²⁶ Na Machiavelliho charakteristice povstání Ciompi si můžeme tedy prakticky ověřit, kde jsou meze jeho „demokratismu“.

I při charakteristice povstání Ciompi vychází Machiavelli z pozitivního hodnocení středního měšťanstva jako vlastního představitele zákonnosti. Ukazuje, že právě v této době si měšťanstvo (popolo) vytklo cíl zavést pevné zákony, čímž se octlo v rozporu s představiteli velkých rodů, prakticky vzato s příslušníky popolo grasso, jimž vyhovovala nezávislost na zákonech. Proto Machiavelli vidí v příslušnících velkých florentských rodů, v představitelích finanční oligarchie nejen rušitele zákonnosti, ale i hlavní původce nejednotnosti florentské politiky. Na druhé straně však právě z pozic popolo vystupuje i proti politickým nárokům širších mas lidu. V Machiavelliho „Florentských dějinách“ najdeme i na jiných místech úvahy, v nichž autor záměrně líčí lid v černých barvách, psychologickými důvody snižuje význam akcí lidu. Mluví například o lidových povstáních jako o důsledku politických vášní a popírá, že by se ve vlastních lidových povstáních mohl nějak projevit prvek racionalismu.²⁷

Je pravda, že do Machiavelliho charakteristiky povstání Ciompi pronikly některé prvky, jež přímo souvisely s ideologií lidových mas. Ovšem nutno říci,

²⁴ *Tamtéž*, str. 186 a n.

²⁵ *Tamtéž*, str. 155—156.

²⁶ *Tamtéž*, str. 157.

²⁷ *Tamtéž*, str. 156—158.

že se tak děje v křivém zrcadle. To se ostatně týká i názorů Machiavelliho na původní rovnost, s nimiž jsme se již seznámili. Machiavelli totiž dosah absolutní rovnosti relativizuje, neboť se zřejmě obává, že by se mohlo jejích zásad využít i proti vládě popolo. Machiavelli tedy zdaleka nepopírá vnitřní diferenciaci v rámci měšťanstva. I v tom se jasně shodoval se všemi ideology komunálního městského zřízení.

Machiavelli není tedy ani zdaleka stoupencem demokratického pojetí rovnosti, jež se obrážela v aspiracích širokých lidových mas. Naopak proti nim používá opět argumentů psychologických a relativistických. Přiřítá například lidovým masám obdobnou ziskuchtivost, jež byla typická pro morální kvality vládnoucí třídy.²⁸

Velmi charakteristické pro Machiavelliho pojetí florentských dějin je hodnocení činnosti Michala Landa, v němž vidí ztělesnění vlády popolo, představitele středního měšťanstva, jemuž Florencie děkuje za to, že zabránil přerůstání požadavků lidových mas.²⁹ Možno dokonce říci, že politika Michala Landa je mu jakýmsi měřítkem při hodnocení historických akcí. Nutně musí odsoudit jednání vlády velkých cechů (po r. 1382) za to, že Michala Landa pronásledovala.³⁰

Z toho, co jsme shora uvedli, jasně vysvítá, že Machiavellimu nejvíce vyhovovala taková forma vlády, jež byla ve Florencii nastolena po roce 1378 a jež se udržela do roku 1382. V ní viděl vládu celého měšťanstva, k němuž bylo možno počítat i představitele velkých cechů, i když v ní koneckonců hegemonii podrželi příslušníci malých cechů. Vyslovuje-li ve Florentských dějinách Machiavelli k této vládě kritické výhrady, činí tak pouze na oněch místech, kde chce ukázat na chyby v jejím mechanismu, tj. na rozpor mezi velkými a malými cechy, jež nakonec zmařily její delší trvání. Zvítězily jednotlivé frakce, které sahaly k neoprávněným politickým počínům (klatba); tak byl narušen normální chod vládní moci.³¹

Mnohem kritičtější poměr zaujímá Machiavelli k vládě „popolo grasso“, která byla ve Florencii nastolena po r. 1382. Machiavelli podává celkem přesné třídní hodnocení této vlády. Ukazuje, že podstata této vlády záležela v tom, že menší cechy byly podrobeny cechům velkým a zbaveny tak svého gonfaloniera i vlivu na státní úřady.³² Vnější projevem těchto základních změn byly pak četné represálie, jimiž byli postíženi nejen představitelé někdejší plebejské diktatury, nýbrž i představitelé středního měšťanstva, mezi nimiž na prvním místě Michele Lando. Právě represálie této vlády proti Michele Landovi byly Machiavellimu nejvíce proti mysli a mluví proto na tomto místě o jeho zásluhách o celý stát a o florentskou republiku.³³

²⁸ *Tamtéž*, str. 186.

²⁹ *Tamtéž*, str. 162—164.

³⁰ *Tamtéž*, str. 173.

³¹ *Tamtéž*, str. 166—167, 172 a n.

³² Srovnej *tamtéž*, str. 173.

³³ *Tamtéž*, str. 173.

Za jedinou zásluhu oligarchické vlády Machiavelli považuje to, že udržela stát jako celek. A proto z tohoto hlediska hodnotí kladně i dva černé představitelé vlády florentské oligarchie, tj. Maso degli Albizzi a Niccola Uzzana.³⁴

Jinak stíhá tuto formu vlády relativistickou kritikou. Tvrdí např., že byla příliš pyšná a že potlačovala bezohledně lidové masy. Vytýká jí kořistnictví, lest v politice a snahu uvést druhé do otroctví. Přitom výtky, jež adresuje lidovládě a oligarchii, nejsou ovšem úplně totožné. Lidovládě vytýká neschopnost omezit se a jednat disciplinovaně, kdežto oligarchii spíše zneužívání moci.³⁵

Výše jsme již ukázali, že Machiavelli považuje za jeden z hlavních znaků vlády popolo dodržování zákonnosti. Zákonnost pak chápe jako předpoklad hegemonie popolo. Jako negativní doklad pro tuto koncepci můžeme uvést opět Machiavelliho hodnocení Florencie v období Maso degli Albizzi a Niccola Uzzana. Machiavelli vytýká vládě florentské oligarchie reprezentované těmito osobami, že narušila rovnost a nebyla s to prosadit a zároveň respektovat zákony.

Uvedli jsme již, že Machiavelli vidí v zákonech produkt činnosti popolo. Vyslovuje jasně závěr, že mnohem více prospívají popolo než oligarchii. Otázka, zda je formuloval jednotlivec, je mu spíše otázkou vedlejší.³⁶

Konkrétně objasňuje Machiavelli funkci zákonů na historii florentského katastru.³⁷ Vychází z třídní funkce katastru, který podle jeho mínění byl zaměřen především proti tyranii mocných. Po jeho zavedení nebylo pak již možno potlačovat malé občany a ekonomicky je donucovat k mlčení.³⁸ Je ovšem pravda, že se při tomto hodnocení katastru Machiavelli nevyhnul třídní omezenosti. Souhlasí v zásadě s názorem, že se nemělo používat katastru jako politického prostředku při revizi vlastnických přesunů, jež proběhly v minulosti.

Při tom všem argumentace, kterou Machiavelli vkládá do úst přívržencům a odpůrcům katastru, má převážně ekonomický charakter. Mimo jiné v ní můžeme sledovat spojitost mezi ekonomikou a právem. Je dokonce možno vyslovit závěr, že se v tomto způsobu argumentace odráží u Machiavelliho dvojí přístup k prvotní akumulaci. Tak odpůrcům katastru přisuzuje Machiavelli myšlenku, že katastr velmi nesnadno může postihnout movité statky, které je možno dnes lehce nabýt a zítra pozbýt, a že tedy katastr nebude s to podchytit utajené peníze.³⁹ Ovšem za těmito zdánlivě objektivními důvody se tají představy, jež byly přejaty z oblasti politické. Odpůrci katastru totiž namítali, že by jim nebyli ani tak postiženi podnikatelé přímo zainteresovaní v ekonomických záležitostech, nýbrž ti, kdož vykonávají státní funkci a nemohou se tedy podnikání přímo zúčastnit. Jinými slovy, odpůrcové katastru operují „zásluhami“ proti

³⁴ *Tamtéž*, str. 187.

³⁵ *Tamtéž*, str. 186.

³⁶ *Tamtéž*, str. 186—187.

³⁷ *Tamtéž*, str. 201—203.

³⁸ *Tamtéž*, str. 202.

³⁹ *Tamtéž*, str. 202.

mechanismu raně kapitalistické ekonomiky; dokonce připouštějí i možnost zneužití obchodního kapitálu.⁴⁰

Na druhé straně vycházejí přívrženci katastro přímo ekonomickým mechanismem, zdůrazňují proto elasticnost daňového systému. Machiavelli uvádí jejich názor, podle něhož je možno použít daňového systému i tehdy, změní-li se množství vlastněných nemovitých věcí, neboť prý nic nebrání tomu, aby se těmto změnám přizpůsobil i daňový systém.⁴¹

Pro odpůrce katastro byla zvláště závažná námitka, že nelze zdanit peníze, jež nejsou v oběhu a že tedy katastr nebude v tomto směru plnit úlohu. Přívrženci katastro argumentují opačně a to velmi lapidárně. Tezorované peníze nemohou plnit funkci peněz a proto není třeba se jimi zabývat. Dále Machiavelli přisuzuje odpůrcům katastro důvody, jimiž popírá úlohu zásluh. Jestliže se někdo domnívá, že utrpěl ekonomickou újmu, protože vykonával nějakou státní funkci, pak musí přece uznat, že mu nic nebrání v tom, aby tuto funkci složil.⁴²

Zhodnotíme-li důvody odpůrců florentského katastro po stránce ekonomické, vidíme jasně, že se opírají o prostou směnu zboží na straně jedné a že na druhé straně registrují některé průvodní jevy prvotní akumulace.

Jelikož Machiavelli v zásadě přijímá argumenty zastánců katastro, je zcela pochopitelné, proč se sám ve svých ekonomických úvahách staví proti argumentaci představitelů finanční oligarchie, kteří vystupují jako zásadní odpůrci katastro. Je možno říci, že přitom Machiavelli využívá jednak důvodů, odvozených z prosté výroby zboží, jednak že počítá s přerůstáním prosté výroby zboží ve výrobu kapitalistickou, v níž ovšem finanční kapitál je podřízen kapitálu průmyslovému.

Ale ani zde není položen důraz na sféru ekonomickou, nýbrž na politické důsledky, které z ní vyplývají. Čím více se v městě osamostatňuje finanční kapitál, čím více se město dostává do rukou jeho představitelů, tím negativněji je Machiavelli posuzuje; Machiavelli se snaží ukázat, že hrozí totiž v takovémto případě oligarchická diktatura anebo dokonce tyranida.

e) Jako třetí typ města, kterým se Machiavelli zabývá, možno uvést Benátky. Kontrast v pojetí Benátek a Florencie bije u Machiavelliho do očí na první pohled. Je ovšem též zřejmé, že v tomto případě nejde jen o vnější shodu nebo rozdílnost; zde Machiavelli především přímo reaguje na politické tendence současnosti, na různé snahy pozměnit florentskou ústavu podle ústavy benátské.

V historické literatuře bylo již správně poukázáno na to, že se v době Machiavelliho ve Florencii vytvořil jakýsi mýtus benátské ústavy.⁴³ V období republiky se benátské ústavy dovolávali jak stoupenci radikálnějších reforem (Savo-

⁴⁰ *Tamtéž*, str. 202.

⁴¹ *Tamtéž*, str. 202.

⁴² *Tamtéž*, str. 203.

⁴³ R. Perchioli, *Il mito di Venezia e la crisi fiorentina intorno al 1500*, *Studi storici* 1962, str. 451—492.

narola), tak i stoupenci konzervativního směru, v jejichž případě šlo především o mluvčí florentské aristokracie. Rozpory v názorech jednotlivých skupin na benátskou ústavu se projevovaly především poměrem k velké radě (*consiglio grande*). Kdežto stoupenci Savonarolovi viděli ve velké radě instituci, jež byla s to zajistit jistou demokratizaci florentské společnosti, představitelé florentské oligarchie tuto stránku pomíjeli, spatřovali naopak v benátské ústavě — a řekněme historicky ne neprávem — prostředek zaměřený proti široké vládě lidu. Vzor benátské ústavy vytlačil pak zcela zákonitě i antické představy o státě a možno říci, že v jistém směru znamenal i krach antické politické tradice. Umožňoval pak přímo i sankci společenské nerovnosti.

Později se benátské ústavy jako vzoru dovolávali i stoupenci konzervativní ideologie, jež se hlásila k Orti Oricellari. Machiavelli se s mnohými názory na benátskou ústavu seznámil právě v Orti. Kladně hodnotí ony instituce benátské ústavy, jimiž mohlo býti omezeno nebezpečí principiátu, tj. tyranidy, a naopak ostře kritizuje ony instituce benátské ústavy, jež omezovaly republikánské zřízení.

Machiavelli tedy i v tomto případě hodnotí určitý historický jev z pozic popolo. Vidí ovšem nebezpečí možného politického relativismu, který by byl nutný, kdyby byl přijat benátský model v úplnosti.

Ve svých úvahách o benátské ústavě se ovšem Machiavelli nemohl vyhnout jisté mystifikaci pramenící z toho, že považoval popolo za hegemonu společnosti. I zde se rýsuje nápadný rozdíl proti Guicciardinimu, který i v tomto případě mnohem ostřeji postřehl třídní funkci ústavy popolo ve Florencii a již v *Dialogu o florentské ústavě* neopominul zdůraznit, že florentská ústava i v období republiky byla také svou podstatou protilidová, ježto nespočetní řemeslníci a noví obyvatelé byli podle ní prostě vyloučeni ze společenského života a „nevstupují do naší rady“.⁴⁴

Tolik stačí poznamenat pokud jde o širší charakteristiku benátské ústavy, kterou zastává Machiavelli. Pokud jde o podrobnosti, Machiavelli kritizuje konzervativnost této ústavy a přičítá jí obdobnou funkci jako ústavě spartské. Obě ústavy nepřipouštějí lid k moci.⁴⁵

Machiavelli dále vytýká benátské ústavě neschopnost plně rozvinout vojenské cíle. Aplikuje tedy na benátské ústavě myšlenku, známou již z jeho komentářů k římským dějinám, že totiž protidemokratická ústava je mnohem méně vhodná k obraně země a že není schopna zaručit její rozvoj. Další vadu spatřuje Machiavelli přímo v mechanismu této ústavy; považuje za velký nedostatek ústavy to, že občané, kteří vykonávali vyšší funkce, nechtěli přejít do funkcí nižších. A právě podle Machiavelliho vůle občanů přijmout nižší funkce zaručuje skutečné kvality společenského života.⁴⁶

⁴⁴ R. Perchioli, str. 488.

⁴⁵ Machiavelli, *Discorsi*, dílo cit. str. 139, 142.

⁴⁶ Machiavelli, *Discorsi*, dílo cit. str. 214.

Přítom ovšem nesmíme zapomínat na to, že Machiavelli viděl v benátské ústavě především typ ústavy městského státu, nikoli tedy ústavu, jež by se nějak podstatně přibližovala feudálnímu vzoru. O tom je se možno přesvědčit tam, kde vytýká její klady.⁴⁷ Benátská ústava zaručovala i například mimořádná opatření pro případ nutnosti. Tím byly prakticky kompenzovány některé podstatné nedostatky ústavy, jež vystupovaly do popředí zvláště v mírovém období. V benátské ústavě byla zaručena možnost neustálého přizpůsobení poměrům a to vyvažovalo nedostatky pramenící z nedostatku virtù.

Takové je tedy Machiavelliho celkové hodnocení benátské ústavy. Machiavelli vidí v benátské ústavě ústavu městského státu a uvažuje i o benátské šlechtě jako odnoži měšťanstva.⁴⁸ Právě z charakteristiky Machiavelliho vyplývá, že sám termín, jehož se v jeho době používalo pro šlechtu, nemusil označovat šlechtu feudální.

V tom navazuje Machiavelli na některé myšlenky humanistů, především Poggia Braccioliniho, který se v dialogu „De nobilitate“ snaží dokázat, že pojem, jehož se v současné době používá pro šlechtu, má více významů, které pramení z různorodosti historických podmínek. Poggio dále názorně prokázal základní rozdíl mezi šlechtou ryze feudální a šlechtou benátskou. U feudální šlechty převažuje především parazitismus, kořistnictví, kdežto šlechta benátská, v níž jsou rozhodující obchodníci, je vlastně šlechta nepravá. To Poggiovi — stejně jako ostatním humanistům — umožňuje odmítnout Aristotelův názor, že šlechtictví souvisí především s majetkem. Naopak Poggio zdůrazňuje, že šlechtictví závisí především na osobní zdatnosti.⁴⁹

Machiavelli ve všech těchto věcech navazuje prakticky na humanisty. Konkrétně pokud jde o Benátky, tvrdí, že v Benátkách existují šlechtici jen podle jména a že naprosto nejde tu o šlechtu ve feudálním smyslu slova, neboť benátští šlechtici nemají ani vlastní půdu ani nemovitosti a nedisponují ani vlastní jurisdikcí. Ve smyslu Machiavelliho by se tedy dalo říci, že šlechtictví bylo v Benátkách jakýmsi čestným titulem pro některé skupiny obchodníků.⁵⁰

Z úvah Machiavelliho o benátské ústavě vyplývá, že považuje za negativní rysy benátské ústavy právě ty, které vyjadřovaly převahu obchodního kapitálu. Není dále bez zajímavosti, že Machiavelli promítá hodnocení záporných rysů benátské ústavy i do historie Benátek.⁵¹ Na rozdíl od dějin Říma, v nichž vidí jakousi vnitřní vývojovou zákonitost, zdůrazňuje již při samém vzniku Benátek úlohu náhody. Zdánlivě jde o detail a na první pohled nás tato Machiavelliho úvaha ani nepřekvapuje, uvědomíme-li si, jak skutečně Benátky vznikly.

⁴⁷ Machiavelli, *Discorsi*, dílo cit. str. 211.

⁴⁸ Machiavelli, *Discorsi*, dílo cit. str. 258.

⁴⁹ Ernst Walser, *Poggius Florentinus Leben und Werke*. Lipsko, Berlín 1914, str. 210—212.

⁵⁰ Machiavelli, *Discorsi*, str. 258. O vzniku šlechty, tamtéž, str. 142.

⁵¹ Tamtéž, str. 126.

Ale při pozornějším čtení a při znalosti souvislostí vidíme, že tento zdánlivě konkrétní historický postřeh má u Machiavelliho i dosah politický. Mějme před očima především skutečnost, že obhájcové benátské ústavy vždy tvrdili, že tisícileté trvání Benátek vylučuje oprávněnost domněnky, že při vzniku Benátek hrála rozhodující úlohu náhoda. Zdůrazňovali, že benátská ústava je něco hluboce přirozeného a opodstatněného. Jako typický příklad můžeme uvést názory Giannottiovy, který se v benátské ústavě dokonce snažil objevit řadu paralel s obecnými rysy lidské povahy. Dovožoval na základě jakési obecně psychologické teorie, že v lidské povaze je možno nalézt tři základní rysy, které celkově jsou shodné s institucemi benátské ústavy. Touhu po svobodě, již se má zdůvodnit nutnost velké rady v Benátkách, snahu získat ctnost, jež má zaručit existenci senátu a konečně aspiraci po jedynovládě, jež charakterizuje především funkci knížete.⁵²

Machiavelli tyto souvislosti popírá. Snaží se, jak již řečeno, dokázat, že Benátky vznikly náhodně, vlastně jako důsledek vnějšího nebezpečí, jímž byli obyvatelé přilehlých oblastí pozdějších Benátek nuceni uchýlit se na skály a teprve pak si tato původně náhodná aglomerace lidí byla s to dát zákony.⁵³ Tím vším si lze vysvětlit jakousi ekluzivitu benátské ústavy, v níž se přísně odlišovali plnoprávní a neplnoprávní občané a jež vyjadřovala aristokratičnost vládní formy. Srovnáme-li teorii Machiavelliho o vzniku Benátek s tím, co říká o vzniku jiných státních útvarů, jimž přikládá vyšší hodnotu (Řím, Sparta), vidíme ještě jeden podstatný rozdíl. Machiavelli totiž nevidí v založení Benátek hrdinský čin, o jakém lze mluvit při založení Říma nebo Athén.

Pokusme se závěrem shrnout některé výsledky, které vyplývají z Machiavelliho typologie městských států. Předně se ukazuje, že Machiavelli při hodnocení současných státních útvarů městského původu vysloveně používá měřítek, které vlastně představují zájmy středního měšťanstva. Odtud ostrý protifeudální akcent Machiavelliho ideologie. Machiavelli vidí zcela přirozeně ve feudálech největší nepřátele republikánských forem vlády a občanské společnosti. Proti feudálům zdůrazňoval Machiavelli princip rovnosti; vidí zcela zřetelně, že republikánské formy vlády nejsou možné tam, kde vládou feudálové.

Bylo by možno ještě ukázat i na jiné ideologické důsledky, vyplývající z Machiavelliho hodnocení měst, například v recepci antické tradice. Dá se i pochopit, proč ve spisech, v nichž zastává jasně republikánské přesvědčení, zdůvod-

⁵² R. Perchioli, *dílo cit.*, str. 490.

⁵³ Machiavelli, *Discorsi, dílo cit.*, str. 142.

ňuje současné republikánské formy vlády římskou republikánskou tradicí. Řím z období Scipionů je pro něho nedostižným vzorem.

Nepřímo z Machiavelliho rozboru republikánské tradice vyplývá, proč ideologové, stojící na pozicích benátské ústavy, ideologové „popolo grasso“, jakým byl např. Guicciardini, museli nutně republikánskou tradicí relativizovat.

S tím souvisí ještě jeden problém, totiž proč bezprostřední dějiny současnosti mohli psát spíše konzervativně založení historikové než Machiavelli. U Machiavelliho převažuje koneckonců při jednotlivých analýzách vždy důraz na antické dějiny, které mu sice mohou sloužit k pochopení současnosti, jejichž ideály mu však zabraňují vypsát dějiny současnosti v plném rozsahu.

Machiavellis Typologie der Stadtstaaten

Jaroslav Kudrna

Der Autor untersucht zuerst die theoretischen Grundlagen Machiavellis Typologie der Städte und kommt zu dem Schluss, dass sie durch das Bewusstwerden der konstanten Grössen im historischen Prozess ermöglicht wurde. Ausserdem stellt diese Typologie keinen Selbstzweck dar. Machiavelli sucht ein Kriterium, das ihm das vieldeutige zeitgenössische Material zu sichten verhälfe. Der Autor beschäftigt sich ferner mit der Rezeption antiker Elemente durch Machiavelli, an erster Stelle mit jenen, die Aristoteles und Polybios entnommen wurden, so z. B., was die Frage der Vergesellschaftung anbelangt, und sucht deutlich zu machen, weshalb besonders Polybios auf Machiavelli einen grossen Einfluss ausüben musste. Mit seinen Ansichten steht Machiavelli nicht allein, man könnte viele Parallelen zu Savonarola führen, wobei wir uns aber dessen bewusst sein müssen, dass Savonarola seine Ansichten in eine ethisch-politische Ebene projizierte. Im grossen und ganzen kann man sagen, dass Machiavelli bei der Entwicklung seiner Typologie wertende Masstäbe anwendet und dass er am höchsten jene Städte wertet, in denen sich die Regierung des popolo aufrechterhielt. Andererseits jene Staatsgebilde, in denen die feudale Klasse die Oberhand behalten hatte, werden überhaupt nicht zu den Stadtstaaten gerechnet, und jene Städte, in denen die Finanzoligarchie herrscht, werden als minderwertig abgetan (Karthago, Venedig); zum Unterschied von diesen Städten legt Macchiavelli einen grossen Wert auf deutsche Städte. In Florenz schätzt er negativ jene Periode ein, in der der popolo grasso an die Macht kam. In der Diktatur der Medici sieht Machiavelli ein deutliches Verfallszeichen seiner Zeit. Letzten Endes lässt sich gut begreifen, warum Machiavelli zum prinzipiellen Feind der feudalen Ordnung werden musste und warum er bestrebt sein musste, in den italienischen Städten die antike republikanische Tradition mit der Popoloregierung zu vereinigen.